

Az Ófalu és a vár látóké napjainkban

HOLLÓKŐI TÁJVÉDELMI KÖRZET

• Védetté nyilvánítás: 1977 • Terület: 141,2 ha

AZ ÓFALU ÉS A VÁR

A hollókői Ófalu XVII–XVIII. században kialakított egyszerű formájú, fésűs beépítésben rendeződő, fehérre meszelt házai eredeti állapotukban öröztek meg napjainkig, s 1987 óta méltán képezik a világ kulturális örökségének részét. Hazánk egyik legkisebb területű tájvédelmi körzetét a palóc kisközség táji környezetének megőrzésére hozták létre: az Ófalut körülölelő dombok visszatükrözik az itt élő emberek életmódját, gazdálkodási szokásait, természetismeretét és -szeretét. A település jelképe a két utcájának kiszélesedő torkolatában álló kis fatornyos templom, amelyet Szent Márton tiszteletére emeltek.

Színes hollókői népviselet

Újra háziállatok legelnek a fás legelőn

A Hollókőre utaló első írásos emlékek a település fölé emelkedő 262 méter magas sziklás hegytetőre épült várral és a várirtókkal kapcsolatosak. A szabálytalan alaprajzú, belsőtoronyos várat minden bizonnyal a tatárjárást követően, a XIII. században építette a Kacsics nemzetség. A vár többször gazdát cserélt, bár bővítették, de megerősítésére és a védművek fejlesztésére nem fordítottak elég figyelmet, így a törökök 1552-ben könnyűszerrel elfoglalták. A 15 éves háború során átmenetileg ismét a magyaroké, de 1663-ban újra török kezén találjuk. Csak 1683-ban szabadult fel végleg a török uralma alól. Azonban a Rákóczi-szabadságharc bukása után, Habsburg parancsra megkezdtek a vár bontását. Szerencsére teljes lerombolására nem került sor, bár az azóta eltelt három évszázad igen megviselte.

Hollókő és a vár látóké a hagyásfás legelővel (archív felvétel)

Andezittelér a geológiai bemutatóhelyen

HOLLÓKŐ KÖRNYÉKÉNEK TERMÉSZETFÖLDRAJZA

A tájvédelmi körzet környékének legidősebb, fűrészkoból ismert földtani képződménye a miocén ottnangi korú alsó riolitufa, amelynek anyaga az ipolytarnói ósmaradványokat is fedi. Erre települ a széntelepes ösztel (Salgótarjáni Barnaköszén Formáció). A miocén kárpáti emeletben képződött „chlamyszos homokkő” (Egyházasgergei Homokkő Formáció) sekélytengeri keletkezésű üledék, amely Hollókő környékén több mint 100 méter vastagságban fejlődött ki. Felszínre nem bukkanó, de sekély mélységben elhelyezkedő, jó víztározó és vízadó képződmény.

A település környékének legjellemzőbb felszíni képződménye a „kárpáti slir” (Garábi Slir Formáció). A finomhomokos aleuritből, agyagos aleuritből és agyagmárgából álló üledék maximális vastagsága 500–600 méter. A kárpáti emelet tengeri üledékeit a bádeni emeletben (kb. 15 millió évvel ezelőtt) vulkáni kőzetek törtek át (Mátrai Vulkanit Formáció). Az erőteljes andezit-vulkanizmus nyomait őrzi a Vár-hegy andezitteléré.

A környék legmarkánsabb geomorfológiai nagyformái a keskeny, elnyúlt alakú telérek. A miocén kori vulkanizmus során keletkezett andezit kőzetanyaga nagy keménységű, így a telér rövid, meredek lejtőkkel emelkedik ki puha, üledékes kőzetekből álló környezetéből. A kemény andezit közvetlen környezetében a szomszédos, laza mellékkőzeteket is megvédi a lepusztulástól. A legnagyobb méretű (mintegy 2,5 km hosszú) az ún. Hollókői telér, amely északnyugat–délkeleti csapásirányban a Vár-hegy – Gomb-hegy – Szár-hegy vonulatot hordozza. A Vár-hegyet egyes kutatók a teléren kialakult helyi kiterősi központnak tartják. A „nagy” telér déli oldalán,

Nagy éjjeli pávaszem

egy abból kiágazó, kisebb méretű telér található. Az ezt feltáró kis köveftőben jól tanulmányozhatók a telérközveti típusjegyei: a vulkáni kőzetanyagban láthatjuk a mellékkőzet zárványait, peremén a hóhatásra „megsült” mellékkőzeteket.

A Vár-hegy déli lábánál fakadó Vári-forrás vize gyengén szénasavas (csevice jellegű forrás) és magas rétegeredetű vas- és mangántartalom jellemzi. A forrás a középkorban a vár és a környék lakói számára biztosított ivóvizet, 1936 és 1965 között a közelében létesített „parasztfürdőt” táplálta, 1960 és 1989 között innen biztosították a falu vezetékes vízellátását.

A terület kis kiterjedése ellenére, növény- és állatvilága figyelemre méltó. A Cserhát jellegzetes növénytakaságainak szép állományaival találkozhatunk itt, így a meredek hegyoldalokon meglekdevelő tölgyesekkel, szilvák-szilvagyeppekkel, lejtősztyepprépekkel, a felhagyott szőlők helyén pedig felszár az irtásrétekkel. A száraz tölgyesekben élő védett növényfajok közül megemlítenő a Nadám-hegyről ismert szubmediterrán pilisi bükköny (*Vicia sparsiflora*), valamint a vörösló hagyma (*Allium marginatum*). A pannon-kárpáti endemikus magyar bogács (*Carduus collinus*) és magyar perje (*Poa pannonica subsp. scabra*) a Gomb-hegy sziklagyepjeiben jelennek meg. A Cserhátban ritka üde lombderdei fajok a Vár-he-

A nagy szarvasbogár himje

Úrnapi körmenet az Ófaluban

gyen élő évelő holdviola (*Lunaria rediviva*) és kapotnyak (*Asarum europaeum*).

A tájvédelmi körzet értékes rovarvilágából megemlítenő a tölgyesekben élő tölgyfaszender (*Marumba quercus*), illetve az Ófalu gyümölcsfáin előforduló nagy pávaszemes szövő (*Saturnia pyri*). Az idős hagyásfákban gyakori a nagy hősincér (*Cerambyx cerno*) és a nagy szarvasbogár (*Lucanus cervus*), a korhadó holt faanyagban pedig a szőrös szarvasbogár (*Aesalus scarabaeoides*). Az öreg fák tövének kialakult odvakban olyan rovarvatti értékek jelennek meg, mint a kék pattanóbogár (*Limonicus violaceus*) és a párdüfnyitós hangyalasó (*Dendroleon pantherinus*). A gerincesek közül kiemelendő a Vár-forrás patakjában élő foltos szalamandra (*Salamandra salamandra*), az üde erdők kedvelő kékkettyes lábatlangyik (*Anguis colchicus*), valamint az odulako madarakat képviselő havas küllő (*Picus canus*), közép fakopáncs (*Dendrocopos medius*), kék galamb (*Columba oenas*) és örös légykapó (*Ficedula albicollis*). A ligetes erdők, felhagyott szőlők fokozottan védett emlése az erdei pele (*Dryomys nitedula*).

TANÖSVÉNYEK

A környék természeti és kultúrtörténeti értékeivel való ismerkedést négy tanösvény segíti.

- A **Vártúra ösvény** kiinduló- illetve végpontjai a felső parkolónál és az Ófalu központjában vannak, melyet mindkét helyen információs tábla jelez. A 1,2 km hosszú útvonalon a látogatók a Vár-hegyet és a Gomb-hegyet mászhatják meg. A tájékoztató táblák segítségével ismerkedhetnek meg a környék földtani és kultúrtörténeti látivalival, értékeivel.

Tölgyfaszender

Sárga kővirőza

- A Vártúra ösvényből a Gomb-hegyen ágazik ki a Biológiai tanösvény, amely a hajdani hagyásfás legelőnek felfűző bemutatóösvénnyel együtt **Holló tanösvény** néven, egy 3,2 km hosszú útvonal mentén számos tájékoztató tábla segítségével mutatja be a cserhát-videki táj növénytanit és állattani adottságait, értékeit, a mára beerdősült, de tájrekonstrukciós munkákkal érintett hagyásfás legelőket.
- A Vári-kút fölött a kék kör jelzésű turistaút mentén található egy kipreparálódott andezittelér (rekultivált köveftő), amely Hollókő környékének geológiai múltjába vezet betekinteni.

A hollókői tanösvényhálózat legújabb elemei az önkormányzat fejlesztése révén valósultak meg:

- A Hollókői-patak völgyében alakították ki a **Kertekalja tanösvényt**. Az Ófaluból induló 800 m hosszú ösvény 6 állomásán a hagyományos népi élet és gazdálkodás táji emlékeivel ismerkedhetnek meg az érdeklődők: az útvonalon kialakításával újra látogathatók az elmúlt évtizedekben „elvesztett” mosótavak, kenderázatok és források.
- A **Váralja tanösvény**, amely a Pipás-tető aljában lévő hajdani homokbányától vezet a Vári-kút nevű forráshoz és az itt rekonstruált régi parasztfürdőhöz.

Erdei pele

A hollókői táj eltűnő agrártörténeti emléke a hagyásfás legelő

Néhány évtizeddel ezelőtt még a hollókői táj karakteres elemét képezte az Ófalu fölé emelkedő Vár-hegy és Gomb-hegy oldalát borító hagyásfás legelő. A ligetes, fás területet feltételezhetően a XVIII. században hozták létre az egykor zárt erdőtakaró megirtításával. A változó gazdasági környezet és a falu lakosságának előregedése miatt az állattartás visszaszorult, így megkezdődött a terület újraerdősülése. Mára a terület nagyobb része zárt erdővé alakult, sőt már erdő művelési ágba való visszaszorulása is megtörtént.

Az UNESCO Világörökségi Bizottsága 1987-ben a hollókői Ófalut és az azt övező tájat a világ kulturális örökségének részévé nyilvánította. A cím elnyerésében a hagyományos gazdálkodás táji emlékeként a hagyásfás legelő is szerepet játszott, amely a döntés idején még teljes szépségében pompázott.

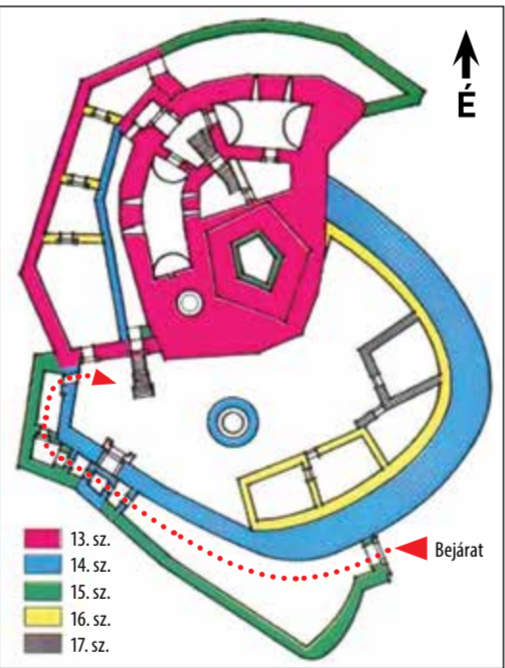

Nemeskőrté hagyásfák egy legelőn

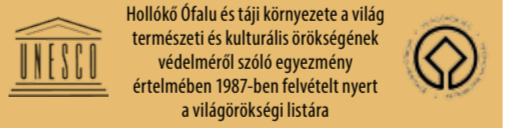
A BNPI működési területén a hagyományos tájhasználati módok rekonstrukcióját több olyan természetvédelmi kezelési program szolgálja, amelyeket az igazgatóságunk szervez. A nógrádi tájon ilyen például a „**Rétek, gyepek, (fás) legelők rehabilitációja és kezelése a BNPI működési területén**” című projekt, amelynek keretében a hollókői várhegy hagyásfás legelőjének helyreállítása történik meg (KEOP-3.1.2/F/09-11-2009-0007), illetve a „**Vizes élőhelyek rekonstrukciója a BNPI területén**” című projekt, amely révén a ludányhalászi Öreg-tó természetvédelmi rehabilitációjára került sor (KEOP-3.1.2/F/09-11-2013-0039).

Az élőhely-rekonstrukciók és -kezelések a gyepterületek degradációjának, természet állapotok romlásának megállítására mellett – hosszú távon – a természetközeli gazdálkodáshoz kötődő vidékfejlesztési célokat is szolgálják. A beavatkozások a gyepek élőhelyek rehabilitációjának klasszikus elemeit tartalmazták: invazív növényfajok irtását, kézi bozót- és cserjeirtást, szárazítást, kézi és gépi kaszálást, valamint ezekhez kapcsolódó egyéb tevékenységeket (bálázás, szállítás, lehodás stb.).

A Hollókői Tájvédelmi Körzet területén lévő hagyásfás legelők rehabilitációját a világörökségi cím megtartása és tájészteitkai szempontok egyaránt indokolta tették. További célok a fás legelő fenntartását veszélyeztető, kedvezőtlen szukcessziós folyamatok (záró társulás irányába történő átalakulás) szükség szerinti visszaszorítása, az özőnnövények terjedésének megszüntetése. A beavatkozás révén a jelenlegi 2,5 hektárról megközelítőleg 20 hektárossá növelhető a hollókői vár közvetlen környezetében található hagyásfás legelők kiterjedése.

A hollókői vár alaprajza

Hollókő Landscape Protection Area (Protected since: 1977; Area: 141.2 ha)

The Old Village of Hollókő was declared to be part of world cultural heritage in 1987. Its whitewashed, simple houses (built in the 17th – 18th centuries), settled in scattered development method, remain in their natural condition. One of the smallest nature protection area in the country was established to protect landscape surrounding the Palots village: hills, encircling the Old Town reflect the lifestyle of local people, their agriculture habits, knowledge - and love of nature.

First written records of the village related to the castle and its possession built on the 262 metres high rocky peak. Castle with irregular trace and inner towers was built by the Kacsics clan probably after the Mongol invasion of Hungary in the 13th century. The tower provides amazing panorama: we can see the major part of the Ipoly Valley, the castle of Salgó and the former guard-mountains almost to Karancs.

Narrow, long stretching (towards the slope) ribbon plots can be found in Öregszőlő Field, in the valley of Hollókő Creek. According to historical maps of the 18th century, the area was covered with vineyards.

Recent landscape of the hillside was formed by subdivision in 1860, when the 50 ha big territory was subdivided into 687 ribbon plots. Fruit trees were planted into vineyards as intercrops. The steep area with clay soil have a small yield and its cultivation is really tiring. Major part of the plots were abandoned due to the ageing of the village population and the migration of the young

A vizes élőhelyek rekonstrukciója keretében a Középső-Ipoly-völgyben található Nógrád megye egyik legjelentősebb vizes élőhely-együttese, a ludányhalászi Öreg-tó és közvetlen környezetének rehabilitációjára került sor. A régi Ipoly-holtágból kialakított tó állapotát a tápanyag-feldúsulás okozta eutrofizáció, a részleges kiszáradás, a rendezetlen hasznosításból eredő biológiai hatások lerontották. Az Öreg-tó biológiai állapotának javítása, természeti értékeinek, értékes élőhelyeinek megőrzése, a veszélyeztetett tényezők mérséklése, illetve megszüntetése, az inváziós fajok visszaszorítása érdekében a BNPI egy olyan új, állandó vízü mederrézést alakított ki, ahol a jelenleginél természetvédelmi szempontból értékeesebb és változatos élővilág telepedhet meg.

A fás legelő helyreállítás közben

Ósi almafajánk a téli aranypármén, Hollókő Ófalujában

inhabitants. Significant part of traditionally training staked cultivated grapes and fruityards with ancient species resistant to pests and illnesses vanished, nowadays only a few old species can be seen. Abandoned plots became weedy and bushy. This special system of production contributed to the formation of the special structure, excellent landscape that worthily composes part of the nature protection area and world heritage (with typical natural surroundings of the period of the historic village).

Use of seed-tree grazing in Vár-hegy and Gomb-hegy (-mountain), probably started in the 18th century by thinning closed forests makes transition between beech forest masting and grazing.

The open woodland area with huge oaks became almost completely wooded when grazing was stopped in the last decades of the 20th century. Bükk National Park Directorate makes significant efforts to protect agrarian historical and landscape values.

Remains of washing- and retrery lakes in the valley of Hollókő Creek and „farmer baths” in southern foot of Vár-hegy are small, but significant cultural historical memories of humans in Hollókő. They were constantly used until the second half of the 20th century.

Rich cultural historical values of the nature protection area are completed with natural values. The most strikingly marked geomorphological formations are narrow, stretchy shaped places. Andesite rocks from Miocene volcanism are really hard therefore the dyke pilifts with short, steep slopes from its soft, sedimentary rock surrounding. Hard andesite rock has protected the unconsolidated rocks in its direct neighbourhood. The biggest dyke is called Hollókő Dyke (almost 2.5 km long), it carries the Vár-hegy – Gombos-hegy – Szár-hegy range from northwest to southeast. Some scientists declared Vár-hegy as a local eruption centre of the dyke. There is a smaller dyke on the southern side of the „big” one. In the quarry exposing the smaller dyke the typical characteristics of the dyke rock can be observed: for example inclusions of host rock in the volcanic material with parent rock burnt by thermal effects.

Water of Vár (Strand-) fountain is slightly carbonic (csevice-like fountain) and has a high source related iron and manganese content is typical. The fountain supplied drinking water to the population of the castle and its neighbourhood in the Middle Ages, supplied also the nearby „farmer bath” between 1936 and 1965 with water and also provided running water to the village between 1960 and 1989.

The protected great milkwort (Polygala major) almost completely covers several grasslands. In other places we can see Turk’s cap lilies (Lilium martagon) forming colourful landscape with bellflowers and meadow-rues.

Rolling Hen-and-chicks (Jovibarba heblifera subsp. hirta) and northern spleenwort (Asplenium septentrionale) coloured with different stoncroeps (Sedum sexangulare, S. acre and S. maximum) decorate the rock outcrop on the southern side of Vár-hegy.

Hollókő és táji környezete 1987-től a világörökség része

BÜKKI NEMZETI PARK IGAZGATÓSÁG

Cím: 3304 Eger, Sánc u. 6. • Levelezési cím: 3301 Eger, Pf. 116
Telefon: 36/411-581 • E-mail: titkarsag@bnpi.hu

www.bnpi.hu

BNPI Nógrád-Ipoly természetvédelmi tájegység
e-mail: nite@bnpi.hu

HOLLÓKŐI VILÁGÖRÖKSÉG-KEZELŐ NONPROFIT KFT.

Cím: 3176 Hollókő, Kossuth út 68. • Telefon: 32/579-010 • E-mail: info@holloko.hu
www.holloko.hu

Szerkesztette: **Baráz Csaba**

A szöveget írták és a fényképeket készítették: **Baráz Csaba, Harmos Krisztián, dr. Kiss Gábor, Szarvas Imre**

Térképet készítette: **Katona Zoltán – A&Z 1.1 Térképműhely**

A fordítást készítette: **Kangúr Márk**

Lektorálta: **McIntosh Richard William**

Nyomdai munkák: **Garamond Kft., Eger**

Grafika, tördelés: **Molnár Zoltán, Dányi József**

Kiadja: **Bükk Nemzeti Park Igazgatóság**

Felelős kiadó: **Dr. Horváth Ákos**

ISBN 978-963-9817-44-9

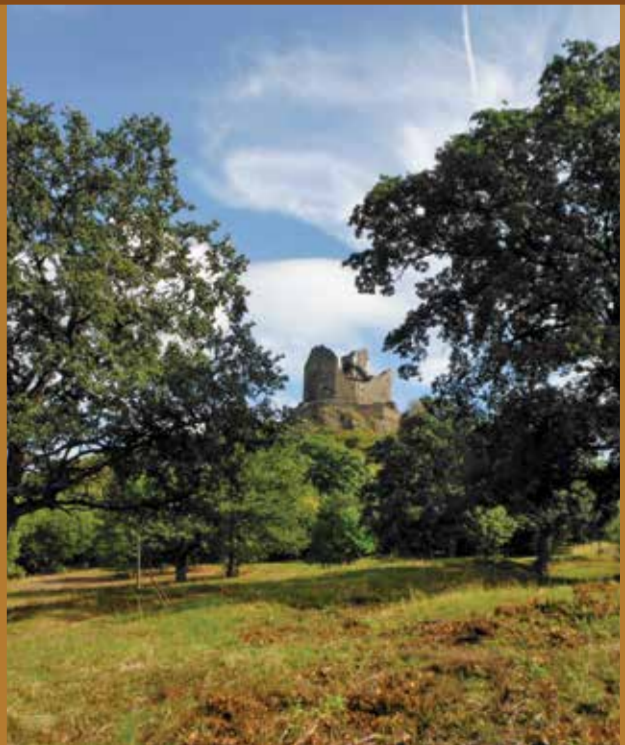
Eger, 2014

A kiadvány a „VIZES ÉLŐHELY REKONSTRUKCIÓJA A BNPI TERÜLETÉN: A LUDÁNYHALÁSZI ÖREG-TÓ TERMÉSZETVÉDELMI REHABILITÁCIÓJA című (KEOP-3.1.2/F/09-11-2013-0039) projekt keretében készült el.

A HOLLÓKŐI TÁJVÉDELMI KÖRZET TÉRKÉPE

1 : 6000

BÜKKI NEMZETI PARK IGAZGATÓSÁG

